

ЖИВОТ У ГЛИНИ

НЕОЛИТСКА ФИГУРАЛНА ПЛАСТИКА НА ТЛУ БЕОГРАДА

ЖИВОТ У ГЛИНИ

НЕОЛИТСКА ФИГУРАЛНА ПЛАСТИКА

НА ТРАГУ ПРВЕ УМЕТНОСТИ НА ТЛУ БЕОГРАДА

Бисенија Петровић / Милош Спасић

21. октобар – 10. новембар, 2010.

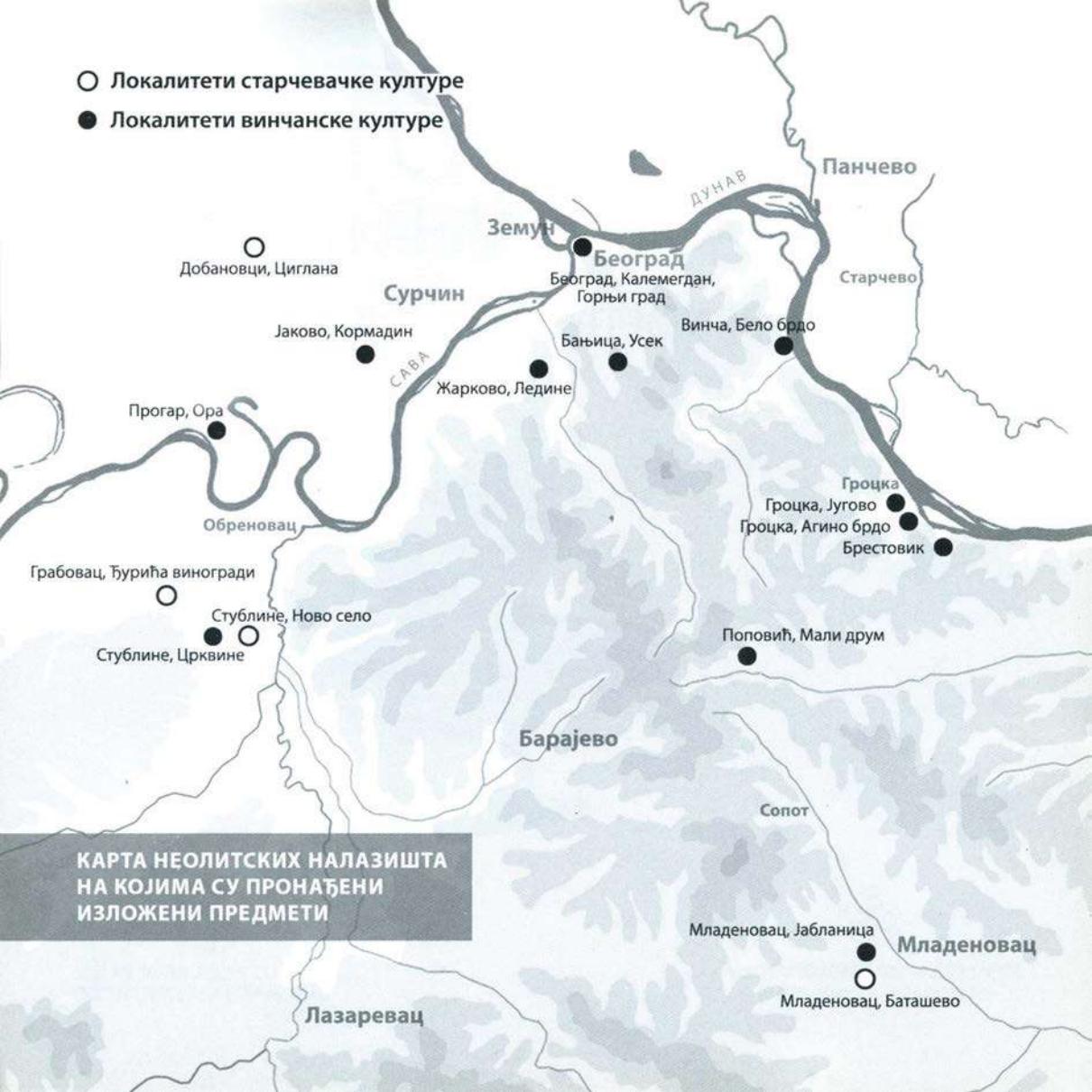

МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА
Горњи Милановац, 2010.

МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА
BELGRADE CITY MUSEUM

- Локалитети старчевачке културе
- Локалитети винчанске културе

КАРТА НЕОЛИТСКИХ НАЛАЗИШТА
НА КОЈИМА СУ ПРОНАЂЕНИ
ИЗЛОЖЕНИ ПРЕДМЕТИ

НЕОЛИТ НА ТЛУ СРБИЈЕ

Територија Србије, као и подручје Београда, у доба неолита представљали су изузетно повољан простор за живот. Бројне реке нудиле су богат улов рибе, непрегледне шуме давале су обиље дивљачи, док су плодоносне равнице, омогућавале становништву да уз минимални рад узгаја житарице, бави се сточарством, трговином и занатством, а нарочито израдом керамике као карактеристичном одликом његове материјалне културе.

Археолошки налази са овог простора омогућили су поделу културе раних земљорадничко-сточарских заједница на три развојна периода: старији и средњи неолит (старчевачка култура), око 6200–5300. године пре н.е., и млађи неолит (винчанска култура), око 5250–4500. године пре н.е.

Током старијег и средњег неолита територију Србије насељавале су групе људи пореклом из Анадолије. Оне су се кретале по целом Балкану, због честог испошћавања земље и у потрази за новим пашњацима. Истовремено, ове земљорадничко-сточарске заједнице формирале су привремена станишта, на којима су сачувани трагови њихове материјалне културе. Данас су те групе означене као носиоци старчевачке културе, назване по локалитету Старчево на левој обали Дунава, у непосредној близини Винче. Та култура је на овом простору постојала до приближно 5300. године пре н.е.

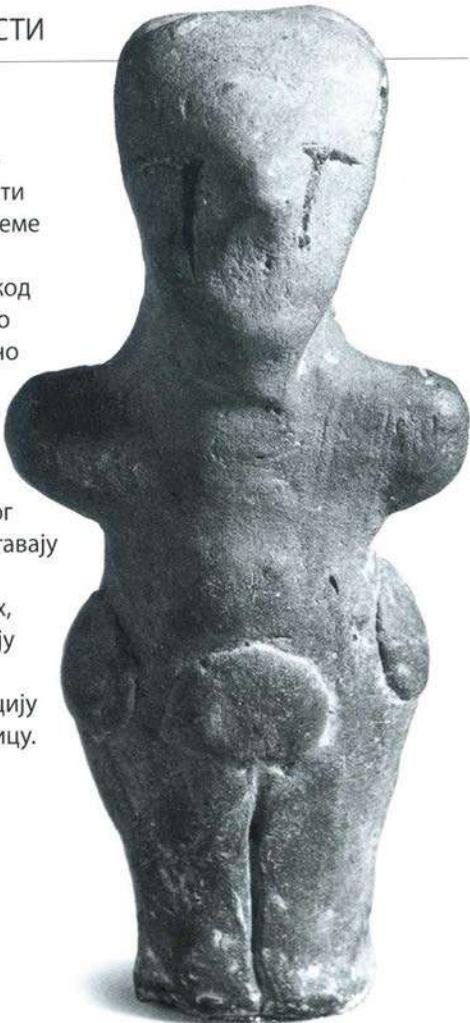
У време млађег неолита поједина старчевачка насеља запоселе су нове популације, односно носиоци винчанске културе. Винчанске заједнице се по први пут везују за једно место и започињу миран седелачки живот. Са појавом седентаризма, култивације биљака, унапређења земљорадње

и сточарства, дошло је до стварања вишкова производа, који су неолитским заједницама на ширем подручју Београда омогућили размену за оне сировине које су им недостајале на њиховој територији, а самим тим и упознавање са обичајима и културама других популација.

Као израз првих уметничких тежњи, фигурана пластика се јавља на широком подручју, па заузима значајно место у материјалној култури неолитских заједница и на тлу данашњег Београда. Најбољи увид у све аспекте неолитске уметности пружају дуготрајна насеља винчанске културе, попут Бањице, Винче, Грабовца, Јабланице, Кормадина и Жаркова, у којима су многе генерације оставиле велики број предмета. Њихова уметничка вредност неретко премашује занатску умешност у изради предмета коришћених у ритуалној и религијској активности или при неком другом свакодневном послу. У фигураној пластици, као и у керамичкој продукцији уопште, препознају се први знаци уметности која се одликује креативношћу и инвентивношћу, а са естетског аспекта има важну улогу у пружању лепог, допадљивог, па чак и чулног доживљаја. Тематска разноликост фигурина указује на рану тежњу ка успостављању регионалних стилова, па чак и на стварање правих малих уметничких кругова. На фигуринама разазнајемо типове уметничких форми, са многобројним знацима натурализма, реалистичног приказа, стилизације, као и облике пуне двосмислености, на којима можемо видети сажимање мушких и женских обележја.

ПРВА ФАЗА РАЗВОЈА НЕОЛИТСКЕ УМЕТНОСТИ

Посматрајући у целини неолитску антропоморфну пластику, уочљиво је да се натуралистички елементи срећу у старијем и средњем неолиту, односно у време старчевачке културе. За старчевачке фигурине карактеристичне су стубасте, фалусоидне форме, код којих се врат не издваја од тела, а пажња је потпуно усмерена на обликовање детаља лица, са пластично приказаним носем и урезаним очима. Представе су безличне и показују једну строгу, статичну форму. На неким статуетама види се тежња ка слободнијем кретању у простору, линије почињу да се савијају и да излазе из оквира праволинијског обриса. Први пут у неолитској уметности наговештавају се руке и веома наглашена стеатопигија, као код фигурина типа Венера. За разлику од старчевачких, винчанске фигурине јављају се у много већем броју и имају три развојне фазе. Најстарије фигурине тематски и стилски задржавају старчевачку традицију цилиндричних форми са урезаним детаљима на лицу.

Разликују се једино по складнијим пропорцијама и природнијем представљању поједињих детаља. На људској фигури, још увек невешто моделованој, тежи се ка верном приказивању главе и тела, тако да су сада означени лице у виду троугла, кратки патрљци руку, налепљене дојке и глутеи који су понекад на неодговарајућем месту. Ове ране винчанске фигурине делују нескладно управо стога што се у уметничком стваралаштву још увек осећа јак старчевачки утицај. Настала на старчевачким традицијама, захваљујући економском развоју, винчанска пластика врло брзо је успела да се отргне од тог канона и да у приказивање људске фигуре уведе нови стил, који ће јој обезбедити водећу улогу у неолитској уметности југоисточне Европе.

ДРУГА ФАЗА РАЗВОЈА НЕОЛИТСКЕ УМЕТНОСТИ

Еволуција пластике одвијала се континуирано, па у другој фази тежња за реалношћу долази до пуног изражаваја. Ову фазу одликују тродимензионално обликовање људске фигуре и обиље детаља, персоналност, пуноћа и разиграност форме. Дојке, кукови и глутеи имају природан облик. У целини се обликују руке савијене у лактовима и са шакама положеним на стомак, или испружене напред, а понекад и подигнуте увис. На појединим фигуринаама ноге су растављене и постављене у искорак. Наглашене су мушки и женске гениталије, а понекад су приказане и различите фризурае. Све то одаје утисак да су уметници добро упознали људско тело и овладали његовим покретом, тако да је цела фигура добила потпуну и смело обликовану форму.

ТРЕЋА ФАЗА РАЗВОЈА НЕОЛИТСКЕ УМЕТНОСТИ

У најмлађој етапи развоја пластика губи сјај и раскош уметничког израза, прибегава апстракцији, схематизму и линеарном приказивању облика. Фигурине сада постају у већој мери пљоснате, дводимензионалне, детаљи су урезани, а пластичност се доцарава помоћу различитих пиктуралних метода. Урезивањем, бојењем, скраћивањем и истицањем поједињих делова тела уметник доцарава импресију тродимензионалности. Фигурине су декорисане урезаним линијама које се слободно, без одређеног значења, крећу по телу и формирају разноврсне мотиве. Лактови, колена и глутеи обично су назначени спиралним линијама, чиме се визуелно постиже утисак скулптуралног приказа људске фигуре. Орнаментални израз употребљен је бојењем поједињих делова тела црвеном или црном бојом.

ПРЕДСТАВЕ ЛИЦА У НЕОЛИТСКОЈ УМЕТНОСТИ

Еволуција неолитских фигурина нарочито се види у начину приказивања главе и лица. Лице је испрва сумарно моделовано са урезаним очима, без портретних детаља. У даљем трагању за што вернијим приказивањем лица, неолитски уметници нос фигурина моделују пластично, а крупне очи постављају у хоризонталан, природни положај, тако да се цело лице издужује и добија петоугаони облик. Нема равних површина, смело се истичу надочни луци, обриси вилице и јагодица. На неким фигуринама приказано је асиметрично лице и портретне црте стварних ликова, становника неолитских насеља. Даљом схематизацијом лице се скраћује и шири по хоризонтали. Моделује се једино веома издужен нос, који се сједињује са брадом и добија облик кљуна, па настаје тип фигурина са птичијим лицем. Бадемасте очи су урезане, често уоквирене трепавицама, помоћу којих уметник покушава да надомести одсуство пуне природне форме.

ОДЕЋА НЕОЛИТСКИХ ЖЕНА

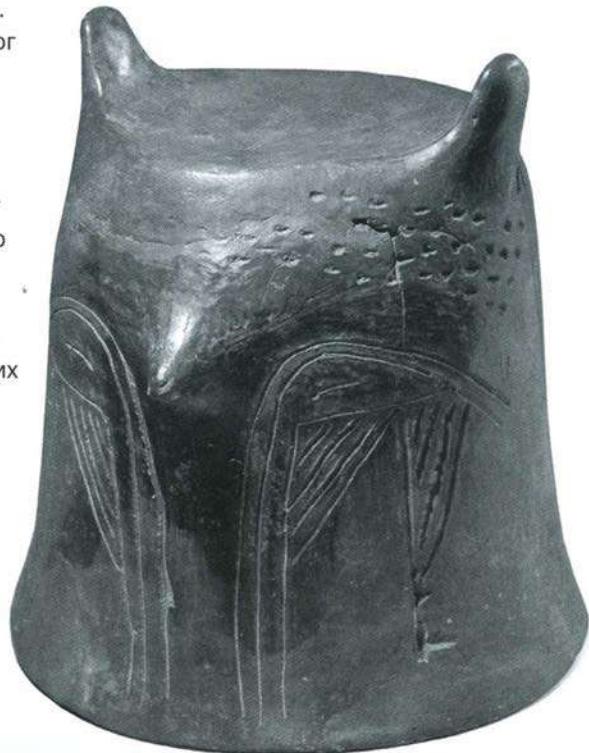
Вешти прсти уметника су божанство, инструмент магије, или реално приказан модел одевали у различите сукње и хаљине, што представља важан изврз података за реконструкцију ношње неолитских жена. Готово да не постоје две исте прегаче. Неке су нанизане на канап око појаса, а неке су пребачене преко сукње или хаљине. Можда су прегаче означавале различит статус или припадност одређеној групи и роду. Вештина моделовања нарочито долази до изражaja код фигурина које седе или клече.

КУЛТНИ ПРЕДМЕТИ

ПРОСОПОМОРФНИ ПОКЛОПЦИ

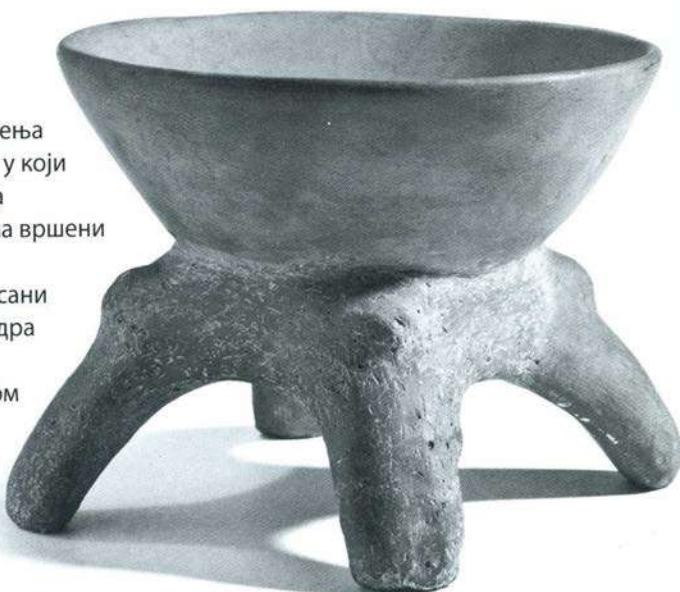
Посебну врсту винчанске уметности чине просопоморфни поклопци, који се јављају на читавој њеној територији. То су необични предмети цилиндричног облика, са представом људског или животињског лица, на коме су приказани уши, нос, очи и разноврсна декорација. Чини се да су имали вишеструку улогу у животу винчанског човека, за покривање посуда, али и као предмети са апотропејским својством. Служили су за поклапање амфора у којима је чувана течност за специјалне намене, семе за сетву или резерве неких производа који су коришћени у изузетним приликама. Најзначајнији део лица су крупне моделоване или урезане очи, које привлаче велику пажњу. Имају мистичан изглед коме се приписује посебан значај.

Сматра се да су очи „огледало људске душе“ и да имају невероватну моћ, злу и урокљиву, одбрамбену – апотропејску. Поклопци су можда служили као маска да би се сакрило лице врача од неограничене моћи божанства пред које излази. Веома су квалитетно рађени и прецизно обликовани тако да, и поред великог броја, не постоје два идентична примерка. Сваки од њих представља атрактиван уникатни производ, надахнуто уметничко дело изузетне културно-историјске вредности.

ЖРТВЕНИЦИ

Жртвеници су коришћени као култни предмети током приношења жртве. Имају плитак реципијент у који је највероватније стављана нека драгоценна течност или су у њима вршени жртвени обреди у кући, у кругу породице. Богато су орнаментисани урезаним линијама у виду меандра и шрафираних троуглова, са тракама бојеним црвеном, мрком и белом бојом после печања.

Главна карактеристика жртвеника су протоме у облику стилизованих људских и животињских глава, које се налазе на угловима реципјента. Због крајње стилизације тешко се могу разликовати људске и животињске представе. На жртвенику, који је веома добро урађен и изузетно уметнички обликован, на ужим странама налазе се протоме, и то једна са људским, а друга са животињским ликом. Интересантан је и један култни предмет – модел пећи, који спада у изузетно ретке налазе винчанске културе на нашем простору. Обликован је вешто и надахнуто, тако да својим мистичним изгледом највероватније приказује божанство ватре. Појава оваквих предмета употребљава слику о духовном животу винчанских заједница, које су оствариле свој митски свет и поштовање својих божанстава. Будући да су жртвеници служили за специјалне намене, уметник је пустио машти на вољу и приказао је своје умеће разноликошћу облика и веома богатим ликовним садржајем.

АМУЛЕТИ-ПРИВЕСЦИ

У групу култних објеката спадају и амулети-привесци, чија функција није потпуно разјашњена. Разноврсних су облика и декорација. На њиховом телу налазе се два или више крака, од којих неки са протомама у виду стилизованих људских или животињских глава. Пошто су углавном пробушени, највероватније су ношени око врата у виду амајлије или су стављани на неке предмете као саставни део украса, а можда су качени и око надстрешница кућа ради заштите од духова и нечистих сила. Моделовани су са укусом и мером, и свакако се убрајају у предмете примењене уметности.

ЗООМОРФНЕ ФИГУРИНЕ И ИГРАЧКЕ

У неолиту су често моделоване и фигуре животиња. То су углавном фигурине домаћих животиња: пса, овце, козе, свиње, а нарочито говечета као симбола снаге и плодности, ређе риба и птица. Од дивљих врста најчешће је приказиван јелен, а понекад су моделоване и корњаче. Занимљива је статуeta животиње у лежећем положају, која подсећа на сфингу. Примењеној уметности припадају и фигуре за игру. У доколици и разоноди, неолитски човек, као и данашњи, прибегавао је разноврсним играма. Уметник се и овде потрудио да их обликује на различите начине како би визуелно улепшао игру и разбио монотонију. Тако се јављају фигуре у облику купа, стилизованих глава, куглица и плочица, највероватније у зависности од врсте игре.

ЖИВОТ У ГЛИНИ

НЕОЛИТСКА ФИГУРАЛНА ПЛАСТИКА

НА ТРАГУ ПРВЕ УМЕТНОСТИ НА ТЛУ БЕОГРАДА

Издавачи:

Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац

www.muzejgm.org

Музеј града Београда, Београд

www.mgb.org.rs

За издаваче:

Борисав Челиковић

Даница Јововић-Продановић

Аутори изложбе:

Бисенија Петровић

Милош Спасић

Фотографије: Владимир Поповић

Графичка опрема: Вељко Тројанчевић

Штампа: Codex print, Горњи Милановац

Тираж: 200

ISBN 978-86-82877-35-6

CIP – Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

903 . 27 "634" (497.11) (083.824)

73 . 031 . 1 "634" (497.11) (083.824)

ПЕТРОВИЋ, Бисенија, 1949-

Живот у глини : неолитска фигурална пластика :

на трагу прве уметности на тлу Београда : Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац, 21. октобар - 10. новембар 2010. / Бисенија Петровић,

Милош Спасић ; [фотографије Владимир Поповић]. - Горњи Милановац :

Музеј рудничко-таковског краја ; Београд : Музеј града Београда, 2010.

(Горњи Милановац : Codex print). - 15 стр. : илустр. : 16 x 16 cm

Тираж 200.

ISBN 978-86-82877-35-6 (MPTK)

1. Спасић, Милош, 1981 - [автор] [автор изложбе]

а) Скулптуре - Београд и околина - Неолит - Изложбени каталоги

COBISS.SR-ID 178977804

МУЗЕЈ РУДНИЧКО ТАКОВСКОГ КРАЈА

МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА
BELGRADE CITY MUSEUM